

ELEKTRİK ENERJİSİNDE YENİ DÖNEM

O. Olcay GÜNEĞİ (*)

Özet: Türkiye'nin stratejik kalkınma ve güvenlik konularının başında enerji gelmektedir. Elektrik enerjisi açığının giderilmesine destek sağlayıcı çözüm ve kaynak arayışları, son 20 yılda hizmetlerin özelleştirilmesinden başlayan bir çizgide sektörün piyasaya ve tamamen dışarıya açılması yönünde seyretmiştir. Makale, kalkınma ihtiyacı ile piyasa talebi arasındaki farkı tartışarak, uzun vadeli kalkınmayı ülkenin elinden kaçırmaması için düzenleme yapılması gerektiğini dikkatlere getirmekte, yeni Enerji Piyasası Kanunu'na sağlıklı bir işlerlik kazandırılması için yapılması gerekli işleri belirtmekte ve Kanun'la düzenlenmemiş olan geçiş döneminin düzenli geçişi sağlayacak şekilde yönetilmesi için tedbirler önermektedir.

Türkiye enerji talebi, artan nüfus, şehirleşme, sanayileşme, teknolojinin yaygınlaşması ve refah artışına paralel olarak yükselmesini sürdürmektedir.

Türkiye'de elektrik tüketimi, geçmiş kırk yılda, yıllık ortalama % 10 gibi bir hızla büyümüştür. Bu artış hızı son yirmi yılda % 8,5 düzeyine gerilemiştir. Azalan artış hızına rağmen ülke elektrik talebinin, tüketimde doyuma ulaşıncaya kadar daha uzun bir süre yüksek oranlarda artmaya devam etmesi beklenmektedir. Yapılan tahmin hesaplamalarında bu durum açıklıkla ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin 100. Yıl Stratejisi ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı için yapılan

elektrik sektörü arz-talep çalışmalarında, 2000 yılında 128,3 milyar olan kW saat elektrik talebinin, ortalama % 1,5 nüfus artış hızı ve % 6 ekonomik büyüme senaryosu ile 2005 yılında 195 milyar kW saate ve 2010 yılında 285 milyar kW saate ulaşması beklenmektedir. Ancak, bu projeksiyon Plan döneminin daha ilk yılında, yaşanan kriz dolayısıyla, büyük ölçüde sapma göstermiştir. Bununla beraber, uzun dönemde ortalama talebin seyrini ileriye yönelik bu hesaplamalara uygun şekilde sürdüreceği kabul edilmektedir. Sözkonusu tahminlerin, gerçekçi veri ve varsayımlarla abartılmadan yapılmasının, Türkiye'nin gereksiz külfetler altına sokulmaması açısından hayati önemi bulunmaktadır.

Enerji Sektöründe Özelleştirmenin Geçmişi

Elektrik talebini karşılamak amacıyla kurulması gerekli üretim tesislerinin, iletim ve dağıtım şebekeleri ile birlikte finanse edilmesi, kamu finansman imkanlarının üzerinde bir yatırım zorunluluğu getirmektedir. Gerekli yatırımlar zamanında yapılmadığı takdirde enerji açığı oluşması tehlikesi uzun süredir bulunmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatınca alınması gerekli tedbirler Yüksek Planlama Kurulu gündemine sürekli getirilmektedir. Bu kapsamda, son yirmi yıldır yerli ve yabancı özel sermayenin elektrik sektörüne çekilmesi ihtiyacı önemini artırarak sürdürmektedir.

Elektrik sektöründe, 1984 yılından başlayarak bugüne kadar 3096 sayılı Kanun çerçevesinde sürdürülen özelleştirme

(*) DPT, Altyapı ve Hizmetler Dairesi Başkanı

çalışmaları, değişik nedenlerle istenen sonuçlara ulaşamamıştır. Dağıtım ve yatırım konularında bazı bölgesel özelleştirme anlaşmaları yapılmıştır. Yap-İşlet (Yİ) ve Yap-İşlet-Devret (YİD) gibi farklı modellerle gündeme getirilen yeni enerji santral kurma projeleri tasarlandığı şekilde yürütülememiştir.

Sektörde özel kesim için istikrarlı ve güven verici bir ortam oluşturulamamış, uygulamada Plan ilke ve politikalarından sapılarak özel şirketleri sektöre çekmek amacıyla aşırı yüksek tarifelerle elektrik alım-ödeme garantileri, yakıt temin güvencesi, Hazine garantisi, uluslararası tahkim gibi aşırı güvenceler verilmek yoluna gidilmiştir.

VII. Plan metninde gündeme getirilen, sektörde uzun vadede rekabete açık bir serbest piyasa oluşturulması amacı, yürütülen uzun vadeli, yüksek tarifeli ve alım-ödeme güvenceli proje uygulamalarıyla çelişir duruma düşmüştür. Bunun yanı sıra, tarife oluşumunda rekabet olmaması nedeniyle, uzun dönemde sanayiye ve genel ekonomiyi olumsuz şekilde etkileyeceği düşünülen yüksek maliyetli bir düzene dönüşme başlamıştır. Yapılan analizlerde, arz-talep dengesi ve ihtiyacının üzerinde kapasitelerde gündeme getirilen alım garantili projelerin uzun dönemde TEAŞ'ın ve bilahare Hazine'nin üzerine büyük ödeme yükümlülükleri getireceği tespit edilmiştir.

Bu tespit çerçevesinde, 1998 yılından başlayarak yeni Yap-İşlet-Devret projelerinin onaylanması aşamasında yeni ek ölçütlerle daha seçici değerlendirme yapılmasına geçilmiş; proje seçiminde öncelikler, yeterince kısıtlı bir proje paketi içinde, elektrik üretimi kaynaklarına göre yerli ve temiz, yenilenebilir, hidrolik ve rüzgar projeleri lehine geliştirilmiştir. Buna rağmen ilgili Bakanlık elindeki YİD proje pa-

keti büyümeye, müracaatlar da aynı hızla akmaya devam etmiş, özel projelerin geliştirilmesinde ciddi bir karmaşaya sürüklenilmiştir.

Elektrik Sektöründe Yeniden Yapılanma Girişimi

Koordinasyonsuz uygulamanın ve gelişimin önüne geçilmesi bir şart haline gelmiştir. Bu sırada, Dünya Bankası'nın da girişimiyle, İstikrar Programı çerçevesinde ekonomi için öngörülen düzenlemelerin yanı sıra elektrik sektöründe de yeniden yapılanmaya gidilmesi gündeme getirilmiştir. 2000 yılı içinde sektörün rekabete açık hale getirilmesi amacıyla bir süredir sürdürülen çalışma, yeni bir Kanun kapsamında ve fazla tartışılmadan hızla ele alınmıştır. 3 Mart 2001 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak uygulamaya giren 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu bu girişimin yasal sonucu olmuştur.

Elektrik Piyasası Kanunu, özel hukuk hükümlerine göre çalışacak, çok sayıda satıcısı ve alıcısıyla rekabete açık bir serbest elektrik piyasasının temel çerçevesini çizmektedir. Kanun aynı zamanda piyasada düzenleme ve denetim sağlayacak, tarifeleri onaylayacak bağımsız bir Kurul'un ve buna bağlı bir Kurum'un oluşturulmasını içermektedir.

Yasa iyi bir başlangıç olmakla beraber, sistemin işler hale getirilmesi için takip edilmesi gereken uzun ince bir yol bulunmaktadır. Bu yolda, Enerji Piyasası Kurulu'nun ve bilahare Kurumu'nun oluşturulması, Kanun'un uygulamasına yönelik yönetmeliklerin ve ikincil düzenlemelerin hazırlanarak yürürlüğe konması ilk aşama olacaktır. Asgari iki yıl alması beklenen bu çalışmalarla ilgili dönemde, serbest piyasa uygulaması için bir ön şart olarak görülen "elektrik dağıtım sisteminin varlık satışı

yoluyla özelleştirilmesi" gündeme gelecek ve sonuçlandırılması gerekecektir. Böylece üreticiler ile tüketiciler arasında serbest anlaşmaların gerçekleştirilebileceği bir köprü kurulmuş olacaktır.

Bu safhadan sonra, özel yatırımcı ve üretici şirketlerin, yeni özel dağıtım şirketleriyle uzun vadeli alım-satım anlaşmalarına girerek veya serbest olarak, yönetmeliklerle ortaya konan kurullar çerçevesinde Kurul'dan lisans almak suretiyle yeni üretim yatırımlarına girmeleri düzenlenmesi gelecektir.

Sektörün mevcut yapısından hareketle, Kanun'da öngörülen amaçlara ulaşabilecek bir serbest piyasa düzenine geçiş, üzerinde ciddiyetle durulması ve en uygun şekilde düzenlenmesi gereken bir süreç olarak görülmektedir. Kanun, bir yasal belge olarak, geçiş döneminde yaşanabilecek sorunlara ve bu sorunların nasıl çözülebileceği konusuna bir açıklık getirmekte, bu sorunların çözümünü Kurul'a ve zamana bırakmaktadır. Bu açıdan Kurul'un; sektörde yetişmiş, deneyimli, meslekli, konusuna hakim, siyasi ve kişisel bağımsızlığa sahip, piyasayı tarafsız temsil yeterliliği olan üyelerden oluşması, Kurul'un gerçek bir piyasa kuruluşu olarak oluşması açısından şarttır. Kurum'un da aynı doğrultuda nitelikli ve deneyimli bir kadroyla teşkili sektörün sorunlarının çözümü ve özerk ve tarafsız bir şekilde yönetimi için büyük önem taşımaktadır. Aksi takdirde yeni bir bürokrasi üretilmiş olacaktır. Nitekim, bunun ilk işaretleri Kurum'a 400 kadro verilmesiyle görülmektedir.

Enerji Bakanlığı ile Kurul ve Kurum arasındaki işbölümünün açıklığa kavuşması kamuoyu açısından gereklidir. Bakanlık deneyiminin değerlendirilmesi faydalı olur.

Yeni piyasanın, rekabetin yaygınlaş-

masını sağlamak ve eşit taraflar arasında tarafsız ve şeffaf bir piyasa düzenini gerçekleştirmek üzere mevcut alım güvenceli projeleri nasıl uyarlayarak emeceği, yeni yatırımların başlatılacağı tarihe kadar yaşanacak geçiş döneminde enerji açığına meydan verilmemesi için alınması gereken tedbirlerin ne olacağı, sistemin kendini finanse edebilir ve yatırımların istikrarlı ve sürekli şekilde gerçekleştirilebilir bir yapıya ne yolla dönüştüreceği hususları tartışma konusudur.

Kanun, bugüne kadar elektrik sisteminin planlanmasında, kamu yatırım paketinin oluşturulmasında ve yürütülmesinin koordinasyonunda önemli görevler yürüten Devlet Planlama Teşkilatı'nın ve Yüksek Planlama Kurulu'nun rollerinin yeni düzende oldukça sınırlı bir düzeye gerilemekte olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Kanun'un, elektrik enerjisi planlama işlevini piyasanın kendisine bırakmakta, proje ve yatırım kararlarının serbest özel girişimcilerce, arz-talep dengeleri ve pazarın iç ve dış ilişkileri çerçevesinde en sağlıklı şekilde alınacağı kabulüne dayandığı söylenebilir. Talep öngörülerini çok kısa vadeli olan bir piyasada, çok uzun vadeli öngörü ve karar gerektiren bir konunun sadece piyasaya ne gerekçe ile bırakıldığı açıklanmamıştır.

Kanun, yatırım kararı özel şirketlerce alınacak projelerin, ülkenin ileriye yönelik tahmin edilir elektrik üretim kapasitesi ve enerji ihtiyaçlarını karşılamaması halinde kamu üretici ve yatırımcı kuruluşu olan Elektrik Üretim A.Ş.'nin görevlendirileceğini ifade etmektedir. Kamunun ancak bu takdirde tekrar üretim yatırımına girmesi söz konusu olabilecektir. Ne var ki, şirket konuya sadece kendi ilgi alanı çerçevesinde bakabilir. Kalkınmakta olan bir ülkede, enerji ihtiyacı tahminlerinin, sadece

eldeki rakamların ileriye uzatılması yoluyla yapılması mümkün değildir. Bu hesaplar çok boyutlu ekonomik ve sosyal modellemelerle yapılmalıdır. Nitekim, 2000 yılında DPT ile Enerji Bakanlığı rakamları arasındaki fark ve DPT'ninkilerin doğru çıkmasının nedeni bu kurumsal birikim farkı olmuştur.

Halen, sektörün bir başka önemli oyuncusu olan Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün de bundan böyle çok amaçlı (enerji, sulama, içmesuyu) hidrolik santral projelerinin geliştirilmesinde nasıl bir rol oynayacağı, eğer amaç elektriği kamu karar süreçleri dışına çıkarmaksa, yeni hidrolik santral yatırım kararlarının nasıl alınacağı ve nasıl finanse edileceği hususları da Kanun'da belirsizdir.

Diğer yandan, kamu elinde kalan tek faaliyet alanı olan elektrik iletimindeki yatırımların, kamu kuruluşu konumundaki Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi tarafından sürdürülmesi beklenmektedir. Yine, varlığını sınırlı ölçüde ve bir süre daha sürdüreceği Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi (TEDAŞ), elinde kalan dağıtım bölgeleri ile işletme devri yoluyla özel şirketlere devredilmiş bölgelerde yapılacak yatırımların finansmanını üstlenmiş olacaktır.

Geçiş Döneminde Elektrik Talep-Arz Dengesi

Türkiye'nin içinde bulunduğu mevcut krizin uzaması dikkate alınarak tedbir olarak gözden geçirilen ileriye yönelik elektrik talep tahmini, elektrik talebinin 2005 yılında, tahmini nüfus ve ekonomik gelişme beklentileri doğrultusunda 180 milyar kW saate (bu değer VIII. Plan'da 195 milyar kW saattir), puant güç talebinin 28 500 MW'a ulaşacağını göstermektedir. Bu talebi yedekli bir şekilde karşılayacak sistemin

üretim kapasitesinin, düşük hidrolik su seviyesinin kısmen devam edeceği varsayımıyla, yaklaşık 200 milyar kW saat, kurulu gücünün ise 40 000 MW civarında olması gerekmektedir.

2001 yılında devam eden ekonomik kriz ve sanayi üretimindeki önemli gerileme nedeniyle Türkiye'de, tarihinde ilk defa ciddi bir düşüş yaşayan elektrik talebi nedeniyle elektrik arzındaki yetersizlik gündeme ciddi bir sorun olarak yansımamıştır. Ekonomideki gerileme enerji arzındaki yetersizliği perdelemiş, enerji üretimindeki sorunların çözümü açısından bir fırsat ve ciddi bir zaman süresi ortaya koymuştur. Zaman geçirmeden bu imkanın en iyi şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bununla beraber Devlet Planlama Teşkilatı'nca, yeni sistem oturtuluncaya, sektördeki faaliyetler ve yeni projeler özel şirketlerce üstlenilinceye kadar yaşanacak geçiş döneminde bir enerji açığıyla karşılaşılması için tedbir alınması gerekli görülmektedir. Zira, enerji açığının ekonomiye maliyetinin, fazla enerji için verilmiş alım güvenceleri çerçevesinde TEAŞ'a veya Hazineye olası maliyetinin yaklaşık on katı olarak hesaplanmaktadır.

Yeni Dönemde Enerji Yatırımları Politikası

VIII. Plan hazırlık çalışmalarında, belirli sosyo-ekonomik hedefler çerçevesinde ortaya çıkması beklenen enerji talebinin kesintisiz bir şekilde karşılanması için yapılması gereken yatırımlar tespit edilmiş, mali ihtiyaçlar hesaplanmıştır.

Sektörde süren yeniden yapılanma çalışmaları ve Kanun'un getirdiği yatırım ve finansman modelleri nedeniyle, halen yatırımların hangi yaklaşımlarla ve kimler tarafından gerçekleştirileceği kesin olarak öngörülememektedir. Elektrik üretim ve da-

ğitim yatırımlarının hangi oranlarda kamu kuruluşlarınca veya özel kesim şirketlerince gerçekleştirileceği de bilinmemektedir. Ancak, kaynak ne olursa olsun, önemli olan bu yatırımların istikrarlı ve yeterli bir şekilde sürdürülmesi gereğidir. Bu aşamada zaman unsurunun dikkatlice ele alındığı söylenemez.

Elektrik sektöründe ve tüm ekonomide önemli yapısal değişiklikler yaşanmaktadır. İçinde bulunduğumuz ekonomik kriz nedeniyle elektrik tüketim değerlerinin tahminlerin altında değerlere indiği bir gerçektir. Ancak, üretim kesiminde yaşanan mevcut darboğazların kısa süre içinde aşılması beklenmekte ve bu nedenle Plan'ın ekonomik hedeflerinin ve enerji tahminlerinin değiştirilmesine gerek duyulmamaktadır.

4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ve 4646 Sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu ile getirilen yeni düzenlemelere, bağlı olarak şu politikaların uygulanması söz konusudur. Bu sektörlerde, geçmişte kamu kuruluşları eliyle yapılan birçok yatırımın ve işletme faaliyetinin bundan böyle özel şirketlerce gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, yeni üretim (santral) projeleri ile dağıtım yatırımlarının önemli bir bölümünün özel şirketlerce gerçekleştirileceği kabul edilmektedir. Dolayısıyla, yeni dönemde elektrik sektöründe halen TEAŞ ve DSİ gibi kamu kuruluşlarınca yatırımları sürdürülen üretim projeleri dışında, kamu yatırım programlarına yeni santral projesi alımı asgari düzeye düşürülecektir.

Yeni elektrik üretimi projelerinin tamamen özel şirketlerce veya kuruluşların kendi enerjilerini üretme yöntemiyle gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Ancak, sözkonusu bu yatırımların yetersiz kalması durumunda kamu kuruluşları tekrar devreye girebilecektir.

Yeni dönemde de iletim, kamu elinde kalmaya devam edecektir. İletim yatırımları, Türkiye Elektrik İletim A.Ş. eliyle kamu tarafından finanse edilecektir.

Elektrik dağıtımında üç farklı yapılanma görülecektir: TEDAŞ'ın varlık satışı şeklinde özelleştirilecek bölgelerinde yatırımlar özel şirketlerce planlanıp finanse edilerek gerçekleştirilecektir. TEDAŞ'ın işletme hakkı devri yoluyla özel şirketlere 30 yıl süreyle devredilen bölgelerinde yatırımlar özel şirketlerce planlanıp gerçekleştirilecek, ancak mülkiyet TEDAŞ'ın elinde kalacaktır. TEDAŞ'ın elinde kalan dağıtım bölgelerinde ise yatırımlar eskisi gibi kamu eliyle yürütülmeye devam edilecektir.

Yapılan ileriye yönelik talep ve arz tahminleri, yapımı süren ve yapım kararı alınmış kamu, Yap-İşlet ve Yap-İşlet-Devret projelerinin planlandığı gibi gerçekleştirilmesi halinde, 2002 ile 2005 yılları arasında elektrik talebinin karşılanmasında büyük bir sorun yaşanmayacağını göstermektedir. Bu nedenle, bu projeler dışında özel şirketlerce ele alınacak yeni santral projelerinin ve Devletçe yapılacak satın almaların 2005 yılı ve sonrası elektrik talebinin karşılanmasına dönük olarak planlanması gerekmektedir.

Bu doğrultuda ve yeni Elektrik Piyasası Kanunu'na göre özel şirketlerce, Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu'ndan lisans almak suretiyle gündeme getirilebilecek projelerin ancak 2003 yılı sonrasında ele alınabileceği düşünülmektedir.

Belirsizliklerin ve sıkıntıların kaçınılmaz olarak yaşanacağı bu geçiş döneminden en kısa sürede ve enerji açığı yaşanmadan geçilmesi ve gelecek dönemde hızla artacak elektrik talebi için dikkatli ve yeterli düzeyde yatırım tedbiri alınmış ol-

ması, yeni sistemin ilk önemli aşaması ve başarısı olacaktır.

Enerji Maliyetlerinin Ekonomi Üzerindeki Olumsuz Etkisi

Son yılların uygulamaları ile artan oranda, ülke enerji talebinin yaklaşık % 60'lık bölümü petrol, doğal gaz ve taşkömürü gibi ithal kaynaklarla karşılanmaktadır. Elektrik üretiminde ithal kaynakların payı da 2001 yılı itibarıyla % 50 düzeyine ulaşmıştır. Bu nedenle, ekonomideki istikrarsızlıklar, TL'nin değer kaybı dolayısıyla ithal enerji kaynak maliyetlerindeki artışlar, yurtiçi enerji maliyetlerini ve enflasyonu doğrudan ve olumsuz olarak etkilemektedir. Nitekim, 2001 yılı ekonomik krizinin ve TL'nin dolar karşısındaki aşırı değer kaybının elektrik ve doğal gaz fiyatlarına yansımaları, halkı ve sanayiciyi ciddi şekilde etkilemiştir.

Dalgalı kur politikası doğrultusunda, TL değer kaybederken artan enerji fiyatlarının, daha sonraki tarihlerde TL değer kazanırken düşürülmemesi neticesinde, özellikle elektrik fiyatları dolara göre yükselmiş, bu da sanayicinin ve tüccarın rekabet gücünü zedelemiştir.

Diğer yandan, elektrik üretiminde barajlardaki su yetersizliği nedeniyle de ucuz hidrolik enerji payı düşerken, pahalı ithal kaynak payının yükselmesi, elektrik maliyet ve fiyatlarının önemli ölçüde yükselmesine neden olmuştur.

Doğal gaz fiyatındaki aşırı artışlar, vatandaşın alım gücünü ve doğal gaza olan talebi ciddi şekilde zedelemiştir. Doğal gazın yaygınlaştırılmasına dönük planlar, artan fiyatlar nedeniyle olumsuz şekilde etkilenmiştir.

Diğer yandan, kamu yatırım maliyetlerinde ihale düzeninden kaynaklanan yükseklik, işletme maliyetlerinin yüksekliği, enerji kaçak ve kayıpları, dolaylı vergiler ve bütçe açıklarının devletçe belirlenen enerji fiyatlarıyla dengelenmesi sorunları, bu enerji fiyatlarıyla üretim kesimini rekabet edemez duruma sokmaktadır. Bugün buna eklenen, yüksek fiyatlı alım güvenceleri yeni bir tehdit oluşturmaktadır.

Enerji maliyetlerindeki artışların ve bu artışların üretici, sanayici, tüccar, vatandaş ve Türk ekonomisinin rekabet gücü üzerindeki olumsuz etkileri, yeni enerji piyasası sistemi geliştirilirken fiyat istikrarının sağlanması konusuna verilmesi gereken önemi bir kez daha ortaya koymuş bulunmaktadır.

Değerlendirme

Sektörde bazı özelleştirmelerin yapılmasına ve piyasa düzenine geçmeye ihtiyaç vardır. Ancak, Türkiye bu tür düzenlemeleri yaparken, dışarıdaki örnekleri yorumsuz aktarmak yerine, kendi gelişmişlik düzeyi ve yapısını öncelikle dikkate alan çözümleri getirmeye önem vermek durumunda olan bir ülkedir. Gelişmiş ülkelerin yaptıkları özelleştirmeler ve piyasa kuruluşları; gelişmiş piyasalarda piyasa mekanizmalarının işlediği bir iklimde altyapının kamu tarafından yapılmasının ve işletilmesinin faydalarından milli sanayi ve ekonominin güven verici bir ortamda yararlanmasını tamamladığı, bilişim ekonomisine geçişin eşliğinde, kalkınma açıkları bulunmadan, büyük enerji açıkları sözkonusu olmaksızın, özelleştirilen tesislerin büyük çoğunluğunu satınalmaya veya ihaleleri yüklenmeye iç piyasa şirketleri ve bankaların gücünün bulunduğu bir ortamda kamunun geri çekilmesi şeklindedir.

Burada amaç, bundan sonraki gelişmeyi özel kesim işletmecilik ve yatırımcılık ilkelelerinden yararlanarak verimli ve kârlı bir şekilde yürütmektir. Türkiye’de ise, özgün yöneltme politikaları gerektiren büyüklükte enerji ve kalkınma açıklarının bulunduğu, yerel sermaye ve bankaların gücünün yetersiz olduğu bir ortamda, piyasaya açılma tesislerin değil, tüm bir sektörün dış piyasaya açılması şeklinde oluşmaktadır. Bunun arkasındaki neden, piyasa endişeleri değil, planları öngörülen şekilde uygulama disiplini gösteremediği için borç yönetimini yapamayan kamunun, temel bir kalkınma yükünü üzerinden atma ihtiyacı içinde olması sonucu, önerilen modellere razı olmasıdır. Sağlıklı yapıya kavuşulması için tüm seçeneklerin kamuoyunu tatmin edecek şekilde tartışıldığı ve tüketildiğini söylemek mümkün değildir.

Kalkınma, ekonomik talep olarak piyasada oluşan bir talep değildir. AB ülkeleriyle arasındaki açığı çok boyutlu sinerji üreten kalkınma yaklaşımıyla hızla kapatmak durumunda olan Türkiye, enerji talebinin belirmesini sadece piyasa talep ve arzından bekleyemeyeceği gibi, çok boyutlu hesaplamalara dayanmayan ileriye dönük enerji talebi rakamı uzatmalarıyla da bu sektörü ileriye güç götürebilir. Talep tahmini ile kalkınma ihtiyacı ve hedefi aynı kavramlar değildir. Sadece piyasa talebine dayalı kalmak, uzun vadeli ilave kalkınmayı dışarıda bırakmak anlamı taşır.

Enerji yatırımlarını karşılayacak sermaye Türk özel teşebbüsünde sınırlı olduğu için, bu arzı yapmak üzere yabancı sermaye piyasayı ve kalkınmanın geleceğini şekillendirmek isteyecektir. Hem stratejik, hem teknolojik, hem en uygun enerji kaynakları bileşimi açısından, hem de satınalma güvencesi zorunlulukları nedeniyle, Türkiye yeni Elektrik Piyasası Ka-

nunu’nun uygulaması için geçerli bir strateji belirlemek zorundadır.

Devlet Planlama Teşkilatı, kalkınma planlaması ağırlıklı geleneksel dönemin enerji altyapısı konusundaki başarısının bir neticesi olarak, kalkınma sürecinin devam etmesi için bu ısrarın kaybedilmemesi gerektiği, arz fazlasına ve açığına kesinlikle tahammülü olmayan, uzun yatırım süreleri gerektiren projeleriyle yatırımlarını istikrarlı bir şekilde sürdürülme ihtiyacı bulunan ve yılda 4-5 milyar dolar mertebesinde büyük finansman ihtiyaçları gösteren elektrik sektöründe, özel bir kalkınmacı-ivmeci fakat savurgan olmayan planlama yaklaşımının gerekli olduğunu düşünmektedir. Nitekim bu sektörde;

- Elektrik talebi, bölgesel olarak mevsimlik, günlük ve saatlik farklılıklar göstermektedir. Talebin kendine özgü bu yapısı ve elektrik enerjisinin depolanamaması nedeniyle, yük-talep eğrisine en iyi şekilde cevap verecek optimal bir üretim sistemi arayışı, yatırım ve işletme maliyetlerini aşağıya çekmeye, birim enerji maliyetini en aza indirmeye yarayacak bir çözüm olarak görülmeye devam edilmektedir.
- Elektrik üretimi için, hidrolik, nükleer, yenilenebilir ve yerli ve/veya ithal yakıt kullanan termik gibi seçeneği farklı yatırım maliyetlerine ve işletme özelliklerine sahip üretim kaynak ve teknolojileri bulunmaktadır. Bunların, gelen şirketlerin yapılarının, hesaplarının ve ittifaklarının ötesinde stratejik, teknolojik ve alternatif maliyetleri ile incelenmeleri ve yönlendirmeye tabi tutulmaları gerekmektedir.
- Santrallerin kendine özgü bu işletme özellikleri ve değişken emre-amade sü-

releri nedeniyle üretim sisteminin talebin üzerinde, belirli bir yedek kapasite ile kurulma ihtiyacı bulunmaktadır. Diğer yandan, ülkeyi yükümlülük altına, uluslararası tahkim zorunluluklarına, yüksek fiyat veya fazla satınalma güvenceleri yükümlülüğü altına sokacak şekilde gereksiz kapasitelerin kurulmaması gerekmektedir.

İfade edilen bu gerekçeler doğrultusunda, yeni sistemde de elektrik enerjisi sektörünün kapsamlı analiz ve çalışmalarla yönlendirilmesi, sektör politikaları, proje seçimi, yatırım, finansman ve hakların aidiyeti kararlarının bu çalışmalar doğrultusunda verilmesinde yarar görülmektedir.

Elektrik üretimi alt sektöründe düzenlemeler yapılırken yatırımların, ülke ih-

tiyaçlarını en uygun maliyetlerle, yeterli ve güvenli şekilde karşılayacak düzeyde, istikrarlı ve sürekli biçimde gerçekleştirilmesi esas alınmalıdır.

Elektrik dağıtım alt sektörü yeniden yapılandırılırken, rekabetin sağlanması ve tüketicilerin korunması amacıyla büyük tüketicilere kendi elektrik üreticilerini seçme serbestisinin verilmesi, dağıtım şirketlerinin elektriği doğrudan üreticilerden alma haklarının olması, rekabet sonucu üreticilerden daha düşük fiyatlarla satın alınabilecek enerjinin maliyeti üstünlüğünün dağıtım şirketlerince sanayiciye, özellikle küçük kullanıcılara yansıtılmasının güvence altına alınması gibi hususların dikkate alınması gerekli görülmektedir.